

УДК 616.314.163-74:615

Кононова О.В.

СУЧАСНИЙ СТАН ЕНДОДОНТИЧНОГО ЛІКУВАННЯ ПУЛЬПИТУ У НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

ДУ «Інститут гігієни та медичної екології імені О.М. Марзєєва АМН України», м. Київ

Незважаючи на значні успіхи ендодонтії, проблема лікування пульпіту є актуальною для України. Відмічена значна розповсюдженість пульпіту серед населення України, яка досягає до 40-50%. Однак ефективність ендодонтичного лікування не завжди запобігає виникненню ускладнень: періодонтитів та інших запальних уражень щелепно-лицевої ділянки. Незадовільна якість пломбування кореневих каналів однокорневих зубів становить 61,3-76,1%, а багатокорневих - 96,1%. Наряду зі значною розповсюдженістю пульпіту і періодонтиту відмічається також і високий процент ускладнень після їх ендодонтичного лікування – від 30 до 74%. Наявність значної кількості скарг пацієнтів на якість стоматологічної допомоги, зокрема ендодонтичного лікування, викликає збільшення уваги дослідників до даної проблеми. Це викликає зростання певної кількості досліджень, присвячених питанням цивільно-правової відповідальності медичних працівників. Тому потребує певної уваги визначення можливих причин виникнення ускладнень ендодонтичного лікування з метою їх уникнення і визначення шляхів підвищення якості ендодонтичного лікування. Актуальними проблемами ендодонтичного лікування пульпіту є певні труднощі ендодонтичної обробки корневих каналів навіть при наявності повноцінного обладнання та інструментів; повноцінна медикаментозна та інструментальна обробка кореневого каналу; повноцінна obturaція кореневого каналу; вибір медикаментозних препаратів для обробки корневих каналів при лікуванні пульпіту; невикористано рідко застосовуються фізіотерапевтичні методи лікування. Таким чином на основі аналізу сучасної ситуації стосовно ендодонтичного лікування пульпіту можна виділити наступні невирішені проблеми: значна розповсюдженість пульпіту (45,5% і вище) і висока необхідність населення України в його ендодонтичному лікуванні – досягає 78%; складність ендодонтичного лікування; низька ефективність ендодонтичного лікування пульпіту; значна кількість ускладнень після ендодонтичного лікування – від 30 до 74%; значне зростання кількості скарг пацієнтів з приводу неякісного проведення ендодонтичного лікування; недостатня ендодонтична обробка корневих каналів; недостатня медикаментозна обробка корневих каналів; недостатнє використання фізіотерапевтичних методів при обробці корневих каналів; недостатньо якісна obturaція корневих каналів; недостатня ефективність повторного ендодонтичного лікування.

Ключові слова: пульпіт, ендодонтичне лікування, проблеми ендодонтичного лікування пульпіту.

За останні два десятиліття стоматологічний ринок України наповнений сучасним стоматологічним обладнанням та стоматологічними матеріалами. Проте, незважаючи на наявність у Україні сучасних матеріалів та технологій лікування захворювань зубів, якість їх лікування зростає неадекватно наявності необхідних матеріалів для лікування. Не зовсім правильне застосування наявних технологій лікування не дозволяє українським стоматологам досягти рівня ефективності лікування захворювань зубів в Європі. Наприклад, у Західній Європі пломба після лікування карієсу зберігається 15-20 років, в Україні ж згідно офіційній стоматологічній звітності МОЗ України [16] пломба з композиційного пломбувального матеріалу зберігається через два роки лише у 40% пацієнтів.

Незважаючи на значні успіхи ендодонтії, проблема лікування пульпіту не втрачає актуальності і на сьогоднішній день. На сьогоднішній день ендодонтія є однією з найбільш розвинутих галузей стоматології. Постійно удосконалюються інструменти, матеріали, розробляються нові методики ендодонтичного лікування. Однак, незважаючи на це, ефективність ендодонтичного лікування не завжди запобігає виникненню ускладнень у вигляді періодонтитів та інших запальних уражень щелепно-лицевої

ділянки [3, 5, 39, 90, 92]. Набагато гірший стан стосовно ендодонтичного лікування ускладнень карієсу та значна кількість запальних ускладнень [16, 39, 50] і приводить до значної потреби населення України в ендодонтичному лікуванні, яка досягає 78% [71]. Проте якість надання ендодонтичної допомоги в Україні ще гірша, ніж якість лікування карієсу зубів. Згідно даних досліджень, проведених Е.В. Боровским [9] незадовільна якість пломбування корневих каналів однокорневих зубів становить 61,3-76,1%, а багатокорневих - 96,1%. Інші автори згідно даних рентгенологічного дослідження вказують на незадовільне пломбування однокорневих зубів у 51% випадків, а багатокорневих – у 86,57 %. Такий стан лікування звичайно викликає незадоволення населення, яке виражається в скаргах. Їх кількість тільки за одне десятиліття виросла майже в 3 рази [46-49]. В Європі також відмічають певну, проте значно меншу кількість ускладнень ендодонтичного лікування пульпіту [103-105].

Актуальність даної проблеми підкреслює значна розповсюдженість пульпіту та періодонтиту, яка вже у дітей віком 12 років становить від 25% до 39,7% [3]. У осіб віком 18 років їх кількість зростає 45,5% [9], досягаючи у дорослих надзвичайно високих цифр – до 78% [71]. В сучасній літературі відмічають певні паралелі

даних стосовно високої розповсюдженості запалення пульпи (пульпіту), періапикальних тканин (періодонтиту) та низького рівня якісно запломбованих кореневих каналів і значної кількості видалених зубів. Кількість звертань з приводу лікування запалення пульпи в клініку терапевтичної стоматології складає до 30-40% від загальної кількості пацієнтів [8, 71]. Наряду зі значною розповсюдженістю пульпіту і періодонтиту відмічається також і високий процент ускладнень після їх ендодонтичного лікування – від 30 до 74% [72].

Останніми роками спостерігається значне зростання скарг пацієнтів з приводу неякісного надання стоматологічної допомоги [4, 32, 33, 57, 69]. Наявність значної кількості скарг пацієнтів на якість стоматологічної допомоги, зокрема ендодонтичного лікування, викликає збільшення уваги дослідників до даної проблеми [25].

Зокрема звертається увага на ті обставини, що у більшості випадків документи, які регулюють взаємовідносини пацієнтів та стоматологів, в основному захищають права пацієнта [46-49]. І до нинішнього часу лікарі-стоматологи у більшості випадків залишаються незахищеними і не мають ніякого страхування (до речі дуже широко розповсюджене у світі) відносно певних помилок у своїй роботі.

Це викликало зростання певної кількості досліджень, присвячених питанням цивільно-правової відповідальності медичних працівників [6, 7, 22, 46-49, 59, 60, 67]. Тому потребує певної уваги визначення можливих причин виникнення ускладнень ендодонтичного лікування з метою їх уникнення і визначення шляхів підвищення якості ендодонтичного лікування.

З якістю надання стоматологічної допомоги безпосередньо пов'язана проблема ускладнень після ендодонтичного лікування ускладнень карієсу [9, 37, 44, 50, 55, 80, 82, 88]. Згідно даних Т.Г. Робустової [57], В.В. Кривошеєва [31], А.Г. Шаргородського [70], помилки при ендодонтичному лікуванні у 85-98% випадків приводять до виникнення запальних процесів щелепно-лицевої ділянки.

Недостатня якість ендодонтичного лікування пульпіту у 85-98 % випадків приводить до подальшого розвитку періодонтиту та виникнення гострих запальних процесів щелепно-лицевої ділянки, інтоксикації організму тощо [4, 10].

За останні десятиліття впровадження в стоматологічну практику нового діагностичного обладнання, ендодонтичних інструментів, удосконалення методів оброблення корневих каналів та їх obturaції дозволяє розраховувати на підвищення клінічної ефективності ендодонтичних втручань [38, 42]. Однак успіх первинного ендодонтичного лікування залишається на доволі низькому рівні [21, 26]. Таким чином, за останні десятиліття, незважаючи на впрова-

дження нових технологій ендодонтичного лікування в практику багатьох стоматологічних закладів, не вдалося досягти значного покращання якості ендодонтичного лікування [14, 32].

Слід відмітити, що ендодонтична обробка корневих каналів, навіть при наявності повноцінного обладнання та інструментів, залишається досить важкою проблемою. Це викликане тими обставинами, що система кореневого каналу є досить складною. Вона містить значну кількість дельтоподібних розгалужень, анастомозів, бічних розгалужень тощо. Ці так звані «вузькі місця» перешкоджають повноцінній інструментальній обробці кореневого каналу: інструменти не можуть проникнути в ці розгалуження. В цих умовах виникає необхідність у якісній медикаментозній обробці системи кореневого каналу з використанням засобів здатних розчинити в них органічні залишки пульпи [23, 41, 86]. Інфікування пульпи мікроорганізмами викликає її запалення (пульпіт), мікроорганізми глибоко проникають у дентинні канальці. Тому ретельна інструментальна і медикаментозна обробка кореневого каналу та його obturaція є запорукою успішного лікування [69, 103-105].

В подальшому актуальною проблемою залишається стерилізація системи кореневого каналу та її повноцінна obturaція [13, 14, 29, 44]. Незважаючи на значні антибактеріальні властивості резорцин-формалінової суміші, Е.В. Боровский [9] вже протягом тривалого часу наголошує на необхідності припинити її використання для лікування пульпіту. Це викликане значною кількістю ускладнень та побічною дією формаліну [1, 2, 9, 15].

При застосуванні певних пломбувальних матеріалів (гутаперчі) для пломбування корневих каналів допускається їх обробка різними медикаментами у поєднанні з ЕДТА [18, 28, 79]. З цією ж метою застосовують кислотоумісні поверхнево-активні детергенти, що мають одночасно також і антисептичні властивості. Прикладом таких препаратів може бути МТАД; (Mixture Tetracycline Acid Detergents). Він містить тетрациклін, лимонну кислоту і дезінфікуючий засіб "TWEEN - 80", який одночасно знижує поверхневий натяг і сприяє проникненню медикаментів у дентинні трубочки. Зокрема показана його антисептична, антибактеріальна [98, 99], цитотоксична дія [97, 109]. Визначений його вплив на структуру пульпи [74, 93], герметизацію корневих каналів, здатність видаляти забруднений шар [107].

Окрім проблеми медикаментозного лікування в ендодонтії існує проблема якісної інструментальної обробки. Не завжди стоматолог може якісно обробити всі бічні розгалуження системи кореневого каналу [23, 41, 86]. Залишається актуальним надійне розчинення всіх органічних залишків у розгалуженнях кореневого каналу та надійна їх obturaція [29, 36, 44].

Проблемою залишається вибір медикаментозних препаратів для обробки кореневих каналів при лікуванні пульпіту. Мікроорганізми глибоко проникають у дентинні трубочки і тому ефективна антибактеріальна терапія є дуже важливою [69, 103-105]. Найбільш ефективним препаратом вважають 3-5% розчин гіпохлориту натрію. Він здатен розчиняти тканини пульпи, органічні залишки, компоненти забрудненого шару стінки кореневого каналу, а також має виразну антибактеріальну дію [69]. Для більш ефективної дії гіпохлоритнатрію поєднують з ЕДТА. Вплив медикаментозних засобів поєднують з обробкою кореневого каналу ультразвуком за допомогою спеціальних наконечників. Ультразвук справляє антимікробну дію та за рахунок нагрівання підвищує ефективність застосування розчинів антибактеріальних препаратів [48]. Однак є повідомлення, що навіть така комбінація медикаментозних препаратів (гіпохлориту натрію) з ультразвуком не завжди дає змогу пригнітити мікрофлору кореневого каналу [20, 69].

Окрім того, з-за малого діаметра дентинних трубочок і бокових розгалужень глибина проникнення антисептичних розчинів в дентин не перевищує 100 мкм [20], тоді як мікроорганізми здатні проникати в дентинні трубочки на глибину 300-700 мкм і більше [75, 76].

Поряд із традиційним хірургічним лікуванням (екстирпація пульпи) при лікуванні пульпіту (на відміну від лікування карієсу чи періодонтиту) невиправдано рідко застосовуються фізіотерапевтичні методи лікування [24, 72, 81]. Традиційно використовують електрофорез різних медикаментозних засобів [11]. Останніми роками знову повернулася цікавість дослідників до застосування лазерних технологій. Лазер можна застосувати для видалення надлишків тканини пульпи та, навіть, дезінфекції кореневого каналу [45, 73]. Як свідчать дані Інституту лазерної медицини (Ульм, ФРН) ефективність бактерицидної дії лазерного променя досягає 100%, що надає йому додатково протизапальної дії [83, 100, 101].

Механізм бактерицидної дії лазерного випромінювання полягає в наступному: світло лазера поглинає вода, яка присутня в клітинах бактерій. Вона випаровується і руйнує клітину бактерії. Вважається, що перевагами обробки кореневого каналу лазерним променем є надійний бактерицидний ефект та якісне висушування кореневого каналу. Це в свою чергу впливає на ефективність кінцевого результату ендодонтичного лікування [12, 13, 53, 54, 56, 102].

Для якісного пломбування кореневого каналу велике значення має пломбувальний матеріал. Свого часу широко використовували фосфат-цемент, проте він мав низку недоліків. І до нинішнього часу більше 80% лікарів-стоматологів використовують резорцин-

формалінову пасту. Згідно даних Е. В. Боровського [10] дана суміш має цитотоксичну дію і у 75% випадків викликає деструктивні зміни в періодонті. Досить критично дослідники відносяться до застосування для пломбування кореневих каналів срібних штифтів внаслідок їх подальшої корозії у кореневих каналах і порушення герметизму кореневої пломби [78].

В зв'язку з пізніми термінами звертання пацієнтів з пульпітами до стоматолога, показання до застосування консервативних (біологічних) методів лікування пульпіту вкрай обмежене. Тому набуває більшого значення оптимізація проведення хірургічних методів лікування пульпіту, в першу чергу екстирпації пульпи [43]. Проте в певних дослідженнях все ще пропагується застосування також методу вітальної ампутації за відповідними показаннями [62, 64, 85, 96].

На сьогоднішній день найбільш розповсюдженим методом лікування пульпіту є екстирпація пульпи. В той же час результати лікування цим методом у разі його використання широким загалом стоматологів, навіть в Європі вважають не зовсім задовільними. Наприклад, А. Marmasse [94] повідомляє, що кількість ускладнень після проведення пульпектомії залишається досить високою і досягає 32- 50%.

Незважаючи на широкий арсенал засобів для ендодонтичного лікування, воно не завжди буває досить ефективним і часто приводить до подальшого прогресування запалення і ураження періодонта [4, 5, 38, 55, 90]. Відмічають низький рівень ефективності ендодонтичного лікування, що потребує повторного ендодонтичного лікування. Неякісне ендодонтичне лікування пульпіту приводить до такого неприглядного факту, що потреба у повторному лікуванні та перепломбуванні кореневих каналів у 3 рази перевищує потребу в первинному лікуванні [9, 50]. Потреба в повторному ендодонтичному лікуванні в 3 рази перевищує необхідність в первинному лікуванні [46]. Ефективність повторного ендодонтичного лікування не перевищує 29% [8-10].

П. Сьюлтан та співав.[63], J.L. Gutmann, J.W. Harrison [84] показали, що при повторному ендодонтичному лікуванні досягнення успіху пов'язане з низкою проблем: поламаними інструментами в кореновому каналі, перфораціями на різному рівні, виведенням пломбувального матеріалу за верхівку кореня тощо [78, 87]. Згідно даних Л. А. Мамедової [41] ці ускладнення почали зустрічатися набагато частіше. Вважають, що ці ускладнення пов'язані з широким використанням механічних оберտальних (за допомогою ендонаконечників) спеціальних інструментів для обробки кореневих каналів.

Найчастішими помилками та ускладненнями ендодонтичного лікування зубів є неповна та неоднорідна обтурація кореневих каналів – 43,6%, невиявлені кореневі канали – 13,8%,

перфорації в ділянці коронкової частини зуба – 4,9%, перфорація в ділянці кореня зуба 6,4%, обламвання ендодонтичних інструментів в кореновому каналі – 5,5%, інші види помилок та ускладнень ендодонтичного лікування – 25,8% [14]. При лікуванні однокоренових зубів помилки та ускладнення виявлені у 30,7 % пацієнтів, а багатокоренових зубів – 69,3 %.

Основними причинами виникнення помилок та ускладнень ендодонтичного лікування, які були виявлені на основі анкетування лікарів-стоматологів, є недостатність знань і навичок стоматологів – 73%, відсутність необхідного часу для якісного проведення всіх етапів ендодонтичного лікування – 46%, недостатнє матеріально-технічне забезпечення лікувального процесу – 31 % [14].

Частим ускладненням після ендодонтичного лікування є біль після пломбування коренових каналів [17]. Вважають, що на її виникнення впливають способи інструментальної обробки коренових каналів, характер медикаментозної обробки, рівень пломбування коренових каналів, матеріали для їх obturaції [9, 38]. При порівнянні методів обробки коренових каналів було показано, що застосування методики «crown-down» обробки коренових каналів дає найменшу кількість ускладнень у вигляді болю після пломбування коренових каналів [36].

Ускладнення після ендодонтичного лікування доволі часто спостерігаються при пломбуванні каналів молярів нижньої щелепи, виведенні інструментів чи пломбувального матеріалу за верхівку кореня зуба. Це приводить до різного ступеня пошкодження нижнього коміркового нерва, неврологічним розладам [17-19, 34, 58, 61, 64, 77, 89].

Проте, навіть наявність всіх необхідних інструментів та медикаментів для ендодонтичного лікування не може гарантувати відсутність ускладнень ендодонтичного лікування. Серед ускладнень ендодонтичного лікування найбільш часто виявляють перфорацію стінки коренового каналу, механічна та хімічна травма періодонта, поломка інструмента в кореновому каналі, недостатнє пломбування коренового каналу, виведення пломбувального матеріалу за верхівку кореня зуба [8].

Окрім того, незважаючи на появу нових матеріалів для пломбування коренових каналів, нових технологій та інструментів, кількість помилок та ускладнень, що виникають внаслідок недотримання методики ендодонтичного лікування не зменшується [106]. При цьому слід відмітити, що застосування нових ендодонтичних технологій дозволяє, з одного боку скоротити час лікування, а з іншого – неправильне їх використання приводить до виникнення досить серйозних помилок, які важко в подальшому виправити [6, 21, 34, 35]. Одним з головних факторів, що впливають на якість лікування, є якісне пломбування коренових каналів N.P.

Karezoudiset al [87]. Свого часу проведені дослідження показали, що у разі абсолютно стерильного рентгенологічно запломбованого до верхівки коренового каналу, проте при наявності дефектів пломбування відбувається проникнення у пори мікроорганізмів та виникнення періодонтиту [78].

Останніми роками з'явилась низка робіт, присвячених питанням усунення ускладнень, які виникають внаслідок ендодонтичного лікування. Зокрема збільшилась кількість зламаних у коренових каналах ендодонтичних інструментів, кількість перфорацій стінок коренового каналу. Вважають, що це викликано зростанням кількості ендодонтичних втручань, які виконані не зовсім підготовленими стоматологами. Зростає кількість наукових робіт, присвячених запобіганню та усуненню наявних ускладнень ендодонтичного лікування [18, 19, 32, 66]. Значна кількість ускладнень викликана також тими обставинами, що лікарі не завжди враховують певні топографоанатомічні особливості будови системи коренового каналу зубів [91].

Лікування деяких ендодонтичних ускладнень (виведення пломбувального матеріалу, уламка інструмента за верхівку, неврологічні ускладнення) інколи потребують хірургічного лікування. Це значно погіршує взаємовідносини між пацієнтом та лікарем-стоматологом і викликає значне незадоволення рівнем отриманого ендодонтичного лікування [27, 95, 108].

Питання якості ендодонтичного лікування є досить умовними, оскільки сприятливий клінічний результат залежить не тільки від кваліфікації лікаря-стоматолога та правильності виконання ним відповідних медичних маніпуляцій, але й від наявності у нього відповідного обладнання, інструментів, медикаментів та матеріалів. Слід відзначити, що ендодонтичне лікування є досить високовартісною маніпуляцією. Для його повноцінного проведення необхідно досить багато інструментів (до 20-50 інструментів) залежно від складності ендодонтичного лікування. Вартість одного ендодонтичного інструмента може досягати до 40-50 євро. В умовах вкрай недостатнього фінансування державних стоматологічних закладів про проведення ендодонтичного лікування згідно прийнятих в Європі стандартів доводиться лише мріяти.

Аналіз даних літератури дозволяє зробити висновок, що помилки та ускладнення ендодонтичного лікування є на сьогоднішній день актуальною проблемою стоматології.

Висновки

Таким чином на основі аналізу сучасної ситуації стосовно ендодонтичного лікування пульпіту можна виділити наступні невирішені проблеми:

– Значна розповсюдженість пульпіту (45,5% і вище) і висока необхідність населення Украї-

ни в його ендодонтичному лікуванні – досягає 78%.

- Складність ендодонтичного лікування.
- Низька ефективність ендодонтичного лікування пульпіту.
- Значна кількість ускладнень після ендодонтичного лікування – від 30 до 74%.
- Значне зростання кількості скарг пацієнтів з приводу неякісного проведення ендодонтичного лікування.
- Недостатня ендодонтична обробка кореневих каналів.
- Недостатня медикаментозна обробка кореневих каналів.
- Недостатнє використання фізіотерапевтичних методів при обробці кореневих каналів.
- Недостатньо якісна обтурація кореневих каналів.
- Недостатня ефективність повторного ендодонтичного лікування.

Література

1. Алейников А.С. Эффективность повторного эндодонтического лечения после пломбирования резорцинформалиновой или цинкоксид-эвгеноловой пастами : автореф. дис. на соискание научной степени канд. мед. наук : спец. 14.01.22 «Стоматология» / А.С. Алейников. – Москва, 2007. – 20 с.
2. Алейников А.С. Ближайшие и отдаленные результаты повторного эндодонтического лечения зубов, ранее запломбированных резорцин-формалиновой и цинкоксид-эвгеноловой пастами / А.С. Алейников, Ю.М. Максимовский, В.М. Гринин // Сб. научн. трудов «Здоровье и здравоохранение», М., Изд. МГМСУ, 2006. - С. 14-15.
3. Алпатова В.Г. Совершенствование методов диагностики и эндодонтического лечения постоянных зубов у подростков и лиц молодого возраста (клинико-экспериментальное исследование) : автореф. дис. на соискание научной степени доктора мед. наук : спец. 14.01.22 «Стоматология» / В.Г. Алпатова. – Москва, 2012. – 46 с.
4. Бажанов Н.Н. Состояние и перспективы профилактики и лечения гнойных воспалительных заболеваний челюстно-лицевой области / Н.Н. Бажанов В.А. Козлов, Ю.М. Максимовский, Т.Г. Робустова // Материалы 3-го съезда Стоматологической ассоциации России. - М., 1996. - С. 38-42.
5. Барер Г.М. Обеспечение успеха повторного эндодонтического вмешательства / Г.М. Барер, И.А. Овчинникова, В.А. Завьялова, В.Г. Маслий // Клиническая стоматология. - 2003. - № 2. - С. 38-40.
6. Бондаренко Н.Н. Врач-стоматолог и пациент - новые реалии взаимоотношений / Н.Н. Бондаренко // Клиническая стоматология. - 2005. - № 3 - С. 34-36.
7. Бондаренко Н.Н. Гражданско-правовые аспекты деонтологической ответственности врача-стоматолога : автореф. дисс. на соискание научной степени канд. мед. наук : спец. 14.01.22 «Стоматология» / Н.Н. Бондаренко. - М., 2001. - 25 с.
8. Боровский Е.В. Клинико-рентгенологическая оценка эффективности лечения зубов с осложнениями кариеса / Е.В. Боровский, Н.Г. Хубутя // Клинич. стоматология. - 2006. - № 2. - С. 6-9.
9. Боровский Е.В. Состояние эндодонтии в цифрах и фактах / Е.В. Боровский // Клиническая стоматология. - 2003. - № 1. - С. 38-40.
10. Боровский Е.В. Проблемы эндодонтического лечения / Е.В. Боровский // Клинич. стоматология. - 1997. - № 1. - С. 5-8.
11. Бургонский В.Г. Оптимизация эндодонтического лечения зубов с помощью внутриканального электрофореза / В.Г. Бургонский // Современная стоматология. – 2006. - № 2. - С. 44-46.
12. Бутаева Н.Т. Антисептическая обработка корневых каналов с применением диодного лазера / Н.Т. Бутаева, И.М. Макеева, А.Ю. Туркина // Стоматология для всех. - 2008. - № 2. - С. 60-63.
13. Бутаева Н.Т. Лечение осложненных кариеса с применением лазерной обработки корневых каналов (зубов) : автореф. дис. на соискание научной степени канд. мед. наук : спец. 14.01.22 «Стоматология» / Н.Т. Бутаева. – Москва, 2009. – 20 с.
14. Вещева Ю.Г. Экспертный анализ ошибок и осложнений эндодонтического лечения (медико-правовые аспекты) : автореф. дис. на соискание научной степени канд. мед. наук : спец.: 14.01.22 «Стоматология» / Ю.Г. Вещева. – Москва, 2005. – 23 с.
15. Воробьева О.В. Клинико-лабораторное обоснование методов герметизации устьев obturированных корневых каналов : автореф. дис. на соискание научной степени канд. мед. наук : спец. 14.01.22 «Стоматология» / О.В. Воробьева. – Москва, 2001. – 21 с.
16. Голубчиков М.В. Стоматологична допомога в Україні / М.В. Голубчиков, О.В. Павленко. – Київ, 2013. – 88 с.
17. Горева Л.А. Постобтурационная боль при эндодонтическом лечении / Л.А. Горева, А.Ж. Петрикас // Стоматология. - 2004. - Т. 83, № 2. - С. 14-16.
18. Григорьян А.С. Эффективность подготовки корневых каналов к пломбированию с помощью различных методов их обработки / А.С. Григорьян, Ю.М. Максимовский, С.С. Гаджиев, А.Д. Апокин // Клиническая стоматология. – 2004. - № 3. - С. 15-17.
19. Григорьянц Л.А. Оптимизация структурных характеристик стенки корневого канала при ретроградном пломбировании по данным сканирующей электронной микроскопии / Л.А. Григорьянц, А.С. Григорьян, Н.В. Насырова // Стоматология. – 2002. - № 5. - С. 15-18.
20. Гуткнехт Н. Лазер в эндодонтии. Предпосылки для успешного лечения / Н. Гуткнехт // Новое в стоматологии. - 2001. - № 10 (100). - С. 19-25.
21. Гутман Дж.Л. Решение проблем в эндодонтии. Профилактика, диагностика и лечение / Дж.Л. Гутман, Т.С. Думша, П.Э. Ловдэл. — М.: МЕДпресс-информ, 2008.— 592 с.
22. Демина А.В. Правовая грамотность врачей-стоматологов / А.В. Демина, А.Г. Пашинян, Л.М. Лукиных. - М. : Медицинская книга, 2005. - 160 с.
23. Дмитриева Л.А. Терапевтическая стоматология. Национальное руководство / Л.А. Дмитриева, Ю.М. Максимовский. - М. : ГЕОТАР-Медиа, 2009. - 912 с.
24. Ефанов О.И. Физические методы диагностики и лечения в эндодонтии / О.И. Ефанов, А.П. Волков // Клиническая стоматология. - 2005. — Т. 35, № 3. - С. 22-25.
25. Железняк Е.С. Анкетирование пациентов как важное направление оценки и улучшения качества медицинского обслуживания населения / Е.С. Железняк, Н.Г. Петрова [и др.] // Проблемы оценки качества медицинской помощи. - СПб., 1996. - С. 87-89.
26. Жохова Н.С. Ошибки и осложнения эндодонтического лечения и пути их устранения : автореф. дисс. на соискание научной степени канд. мед. наук : спец. 14.01.22 «Стоматология» / Н.С. Жохова. - М., 2002. - 45 с.
27. Ибрагимова Р.С. Ошибки и осложнения в стоматологической практике, ведущие к нейростоматологическим заболеваниям / Р.С. Ибрагимова // Стоматология. - 2005. - № 4. - С. 13-15.
28. Иванов Д.С. Клинико-экспериментальное обоснование выбора препаратов для медикаментозной обработки каналов зубов при использовании полимерных корневых пломб : автореф. дис. на соискание научной степени канд. мед. наук : спец. 14.01.22 «Стоматология» / Д.С. Иванов. – Москва, 2008. – 20 с.
29. Иванова Е.В. Воспаление пульпы зуба. Терапевтическая стоматология: национальное руководство / Под редакцией Л.А. Дмитриевой, Ю.М. Максимовского / Е.В. Иванова. - М. : ГЕОТАР-Медиа, 2009. - С. 392-414.
30. Кох Э.Т. Клиническое использование ПроРут МТА / Э.Т. Кох // ДентАрт. - 2001. - № 2. - С. 45-47.
31. Кривошеев В.В. Клинико-морфологические особенности одонтогенных гнойно-воспалительных заболеваний : автореф. дисс. на соискание научной степени канд. мед. наук : спец. 14.01.22 «Стоматология» / В.В. Кривошеев. - Тверь, 2006. - 20 с.
32. Кулаков А.А. Организация системы «Экспертиза качества стоматологической помощи населению России» / А.А. Кулаков, В.Т. Шестаков // ФГУ «ЦНИИС и ЧЛХ». - М., 2008. - 519 с.
33. Конфликты в стоматологической практике: подходы к их решению и профилактике: Пособие для врачей / [Л.И. Ларенцова, В.И. Полуев, Е.С. Тучек и др.]. - М. : Медицинская книга, 2005. - 92 с.
34. Loganovskaya E.N. Осложнения, связанные с пломбированием корневых каналов зубов / Е.Н. Loganovskaya, Т.К. Бешарова [и др.] // Современная стоматология и челюстно-лицевая хирургия. - Киев, 1998. - С. 170-171.
35. Лукиных Л.М. Негативные факторы применения новых технологий для пломбирования корневых каналов зубов / Л.М. Лукиных, Л.М. Полещук, Ю.Н. Лившиц // Труды VI съезда Стоматологической Ассоциации России. - М., 2000. - С. 143.
36. Макеева И.М. Выведение продуктов механической и медикаментозной обработки канала за апикальное отверстие при использовании различных эндодонтических инструментов / И.М. Макеева, А.Ю. Туркина // Стоматология. - 2005. - Т. 84, № 5. - С. 21 - 23.
37. Максимовский Ю.М. Основные направления профилактики и лечения хронического воспаления в области периодонта / Ю.М. Максимовский, А.В. Митронин // Российский стоматологический журнал. – 2004. - № 1. - С. 6-18.

38. Максимовский Ю.М. Современный взгляд на оценку качества и результативность лечения хронического периодонтита / Ю.М. Максимовский, В.М. Гринин // ЭндодонтияToday. - 2004. - № 1-2. - С. 16-20.
39. Максимовский Ю.М. Уровень obturации корневого канала – критерий качества эндодонтического лечения? / Ю.М. Максимовский, В.М. Гринин // ЭндодонтияToday. - 2007. - № 2. - С. 48 - 52.
40. Малык Ю. Современная эндодонтия : успехи и проблемы / Ю. Малык // DentArt. – 2005. - № 4. – С. 19-25.
41. Мамедова Л.А. Искусство эндодонтии / Л.А. Мамедова. - М., 2005. – 120 с.
42. Маунс Р.Э. Предотвращение хирургического вмешательства и возможности нехирургического повторного лечения: клинический случай / Р.Э. Маунс // ЭндодонтияToday. - 2002. - Т. 2, № 3-4. - С. 33 - 34.
43. Мелехов С.В. Лечение пульпитов многокорневых зубов ампутированным методом с применением препарата Pulpotec / С.В. Мелехов, О.В. Капирулина // Стоматология сегодня. - 2004. - № 1. - С. 29.
44. Митронин А.В. Оценка герметичности корневых пломб и их клинической эффективности / А.В. Митронин, JI.C. Нехорошева // ЭндодонтияToday. - 2004. - № 1-2. - С. 36-41.
45. Муравяникова Ж.Г. Основы стоматологической физиотерапии / Ж.Г. Муравяникова. - Ростов-на-Дону : Феникс, 2003. - 320 с.
46. Пашинян А.Г. Комплексное клиническое, экспертное, медико-правовое исследование профессиональных ошибок и неблагоприятных исходов при оказании дерматовенерологической помощи : автореферат дис. на соискание научной степени доктора мед. наук : спец. 14.01.22 «Стоматология» / А.Г. Пашинян. - М., 2005. - 47 с.
47. Пашинян Г.А. Правовая грамотность врачей стоматологов / Г.А. Пашинян. — М., 2004. — 232 с.
48. Пашинян Г.А. Судебно-медицинская экспертиза по гражданским искам пациентов на некачественное оказание стоматологической помощи / Г.А. Пашинян, Е.В. Беляева, В.В. Зайцев [и др.] // Суд. мед. экспертиза. - 2000. - № 6. - С. 8-13.
49. Пашинян Г.А. Уровень правовой грамотности врачей-стоматологов в новых социально-экономических условиях / Г.А. Пашинян, Н.Н. Бондаренко // Стоматология на пороге третьего тысячелетия». Сб. тезисов. — М. : Авииздат, 2001. — С. 90-92.
50. Петрикас А.Ж. Эпидемиологические данные по изучению эндодонтических поражений зубов / А.Ж. Петрикас, Е.Л. Захарова, Ю.Н.Образцова // ЭндодонтияToday. - 2002. - Т. 2, № 3-4. - С. 35-37.
51. Пилипенко А.С. Стан стоматологічної допомоги в Полтавській області / А.С. Пилипенко // Інноваційні технології – у стоматологічну практику. Матеріали ІІІ (Х) з'їзду Асоціації стоматологів України. – Полтава : Дивосвіт, 2008. – С. 59-61.
52. Пименов А. Б. Клинико-лабораторное обоснование нового подхода к медикаментозной обработке корневых каналов : автореф. дис. на соискание научной степени канд. мед. наук : спец. 14.01.22 «Стоматология» / А. Б. Пименов. - М., 2003. - 22 с.
53. Прохончуков А. А. Возможности и перспективы применения стоматологического аппарата "ОПТОДАН" для магнитолазерной терапии стоматологических заболеваний / А. А. Прохончуков, Н. А. Жижина, М. М. Пожарицкая [и др.] // Стоматология. – 2006. - № 2. - С. 68-72.
54. Прохончуков А. А. Комплекс лазерной техники новых поколений и авторских патентованных методик для лечения стоматологических заболеваний / А. А. Прохончуков //Стоматология для всех. – 2003. - № 1. - С. 10-12.
55. Рехачев В.М. Ошибки в диагностике при перелечивании каналов зубов, приводящие к претензиям на качество лечения / В.М. Рехачев, О.А. Быховская, Л.Г. Матвеева // ЭндодонтияToday. - 2002. - № 3-4. - С. 57-58.
56. Рисованный С.И. Применение углекислотных лазеров для работы на мягких тканях / С.И. Рисованный, О.Н. Рисованная // DentalMarket. - 2002. - № 2. - С. 22-24.
57. Робустова Т.Г. Современная клиника, диагностика и лечение одонтогенных воспалительных заболеваний / Т.Г. Робустова // Российский стоматологический журнал. - 2003. - № 4. - С. 11-16.
58. Руцкий Н.Ф. Постпломбирочные повреждения нижнего альвеолярного нерва / Н.Ф. Руцкий // Вестник Смоленской медицинской академии. Стоматологический выпуск / Под ред. А.С. Забелина. - 2003. - № 3. - С. 97-98.
59. Сергеев В.В. Профессиональные ошибки медицинских работников: проблемы правового обоснования / В.В. Сергеев // Медицинское право. — 2004. — № 4 (8). — С. 45-50.
60. Сергеев Ю.Д. Основы медицинского права России / Ю.Д. Сергеев, А.А. Мохов. - М. : ЮОО Московское информационное агентство, 2007. - 270 с.
61. Сирак С.В. Клинико-анатомическое обоснование лечения и профилактики травм нижнеальвеолярного нерва, вызванных выведением пломбирочного материала в нижнечелюстной канал : автореф. дис. на соискание научной степени доктора мед. наук : спец. 14.01.22 «Стоматология»/ С.В. Сирак. - М., 2006. - 47 с.
62. Степанян З. А. Лечение пульпита в многокорневых зубах ампутированным и смешанным методами с применением гальванофореза гидроокиси меди-кальция : автореф. дис. на соискание научной степени канд. мед. наук : спец. 14.01.22 «Стоматология»/ З. А. Степанян. – Тверь, 2006. - 20 с.
63. Сьюлтан П. Необходимость и возможность перелечивания корневых каналов / П. Сьюлтан, Л.М. Бенаму, К.Б. Бенсуссан // Клин. стоматология. - 1998. - № 4. - С. 26-29.
64. Таиров В.В. Клинико-экспериментальное обоснование применения современных стоматологических препаратов при лечении пульпита методом витальной ампутации : автореф. дис. на соискание научной степени канд. мед. наук : спец. 14.01.22 «Стоматология» / В.В. Таиров. – Краснодар, 2009. - 20 с.
65. Тамазов М.В. Обоснование тактики лечения больных с осложнениями, связанными с выведением пломбирочных материалов в нижнечелюстной канал : автореф. дис. на соискание научной степени канд. мед. наук : спец. 14.01.22 «Стоматология» / М.В. Тамазов. — М., 2003. - 17 с.
66. Торабинеджад М. Клиническое применение Минерал Триоксид Аргерата (МТА) / М. Торабинеджад // ДентАрт. - 2001. - № 2. - С. 41-44.
67. Филатов В.Б. К вопросу о модельной разработке нормативно-правовых актов в системе здравоохранения / В.Б. Филатов, Р.В. Коротких, Л.С. Мельникова, И.А. Петрова // Проблемы социальной гигиены, здравоохранения и истории медицины. - 2003. - № 3. - С. 4-6.
68. Харченко С.В. Медико-правовой анализ ошибок и осложнений в практике хирургической стоматологии : автореф. дис. на соискание научной степени канд. мед. наук : спец. 14.01.22 «Стоматология» / С.В. Харченко. - М., 2005. - 21 с.
69. Царев В.Н. Антимикробная терапия в стоматологии: Руководство для врачей / В.Н. Царев, Р.В. Ушаков. - М. : МИА, 2004. - 144 с.
70. Шаргородский А.Г. Профилактика воспалительных заболеваний лица и шеи и их осложнений в стоматологических поликлиниках / А.Г. Шаргородский // М-лы 7 Всеросс. съезда стоматологов и 7-й Всеросс. научно-практ. конф. - М., 2001. - С. 126-128.
71. Яловий Л.М. Оптимізація ефективності та контролю обробки і пломбування корневих каналів : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. мед. наук : спец. 14.01.22 «Стоматологія» / Л.М. Яловий. – Київ, 2002. – 17 с.
72. Янушевич О.О. Современные методы физиотерапии заболеваний пародонта / О.О. Янушевич, А.В. Митронин, Н.Г. Дмитриева, М.С. Гетто // Стоматолог. - 2007. - № 5 - С. 21-25.
73. AzamKhan M. Действие лазерной обработки на корневой канал зубов человека / M. AzamKhan, M. FazlurRahmanKhan, M. WahiduzzamanKhanetal // Маэстро стоматологии. - 2000. - № 2. — С. 79-84.
74. Beltz R.E. Quantitative analysis of the solubilizing action of MTAD, sodium hypochlorite, and EDTA on bovine pulp and dentin / R.E. Beltz, M. Torabinejad, M. Poursmail // J. Endod. - 2003. - Vol. 29. – P. 334-337.
75. Berkiten M. Comparative evaluation of antibacterial effects of Nd: YAG laser irradiation in root canals and dentinal tubules / M. Berkiten, R. Berkiten, I. Okar // J. Endod. - 2000. – Vol. 26(5). - P. 268-270.
76. Berkiten M. In vitro study of the penetration of Streptococcus sanguis and Prevotella intermedia strains into human dentinal tubules / M. Berkiten, I. Okar, R. Berkiten // J. Endod. - 2000. - Vol. 26, № 4. - P. 236-239.
77. Blanas N. Injury to the inferior alveolar nerve due to thermoplastic gutta-percha / N. Blanas, F. Kienle, G.K. Sandor // J. Oral Maxillofac. Surg. - 2002. - Vol. 60, № 5. - P. 561-574.
78. Denby R. Management of endodontic failures / R. Denby, R.M. Block, C. Hill // Oral Surg. - 1988. - Vol. 66. - P. 711-721.
79. Economides N. Comparative study of the sealing ability of a polydimethylsiloxane-based root canal sealer / N. Economides, B. Panagiotis, I. Kolokouris [et al.] // Braz. Dent. J. - 2005. - № 2. - P. 145-148.
80. Figdor D. Apical periodontitis: a very prevalent problem / D. Figdor // Oral Surg. Oral Med. Oral Pathol. Oral Endod. - 2002. – Vol. 94(6). - P. 651-652.
81. Frentzen M. Erb YAG laser scaling of diseased root surfaces / M. Frentzen, A. Braun, D. Aniol // J. Periodontol. - 2002 – Vol. 73 (5). - P. 524-530.
82. Frisk F. A 24-year follow-up of filled teeth and periapical health amongst middle aged and elderly women in Goterborg, Sweden / F. Frisk, M. Hakeberg // Int. endod. J. - 2005. – Vol. 38(4). - P. 246-254.
83. Gutknecht N. Bactericidal effect of a 980-nm diode laser in the root canal wall dentin of bovine teeth / N. Gutknecht, R. Franzen, M. Schippers, F. Lampert // Clin. Laser Med. Surg. - 2004. - Vol. 22, № 1. - P. 9-13.
84. Gutmann J.L. Problem solving in Endodontics. -5-deed / J.L. Gutmann, T.C. Dumshaetal. - Mosby-YearBook, 2006. - 565p.

85. Horsted-Bindslev P. Direct capping of human pulps with a dentin bonding system or with calcium hydroxide cement / P. Horsted-Bindslev, V. Vilkinis // Oral Surg. Oral Med. Oral Pathol. Oral Radiol. Endod. - 2003. - № 96 (5). - P. 591-600.
86. Ingle J.I. Endodontics. Fifth edition / J.I. Ingle. - McGraw-Hill, 2002. - 963 p.
87. Karezoudis N.P.A method of adapting guttapercha master cones for obturaion of open apex cases using heat / N.P. Karezoudis, D. Valavanis [et al.] // Int. Endod. J. -1999. - Vol. 32. № 1. - P. 53-60.
88. Kirkevang L.L. Longitudinal study of periapical and endodontic status in a Danish population / L.L. Kirkevang, M. Vaeth, P. Horsted-Bindslev, A. Wenzel // Int. Endod J. - 2006. - Vol. 39 (2). - P. 100-107.
89. Kubilius R. Traumatic damage to the inferior alveolar nerve sustained in course of dental implantation. Possibility of prevention / R. Kubilius, G. Sabalys, G. Juodzbalys, V. Gedrimas // Stomatologija, Baltic Dent, and Maxillofac. J. - 2004. - Vol. 6, №4. - P. 27-29.
90. Lima K.C. Susceptibilities of *Enterococcus faecalis* biofilms to some antimicrobial medications / K.C. Lima, L.R. Fava, J.F. Siqueira // J. Endod. 2001. - Vol. 27. - P. 616-619.
91. Loist C. Боли после эндодонтического лечения. Клиническое наблюдение / C. Loist, T. Scharamm // Квинтессенция. - 1997. - Спец. выпуск. - С. 3-7.
92. Lottanti S. Effects of ethylenediaminetetraacetic, etidronic and peracetic acid irrigation on human root dentine and the smear layer / S. Lottanti, H. Gautschi, B. Sener, M. Zehnder // Int. Endod. J. - 2009. - Vol. 42 (4). - P. 335-343.
93. Machnick T.I.C. Effect of MTAD on the bond strength to enamel and dentin / T.I.C. Machnick, M. Torabinejad, C.A. Munoz, S. Shabahang // J. Endod. - 2003. - № 12. - P. 818-821.
94. Marmasse A. Restarting treatment in endodontics / A. Marmasse // L'information Dentaire. - 1996. - № 44. - P. 353-355.
95. Mazinis E. Detection of a residual foreign body during root canal treatment / E. Mazinis, T. Lambrianidis, J. Margelos // J. Endod. - 2005. - P. 31-38.
96. Olsson H. Dental pulp capping: effect of Emdogain Gel on experimentally exposed human pulps / H. Olsson, J.R. Davies, K.E. Holst // Int. Endod. J. 2005. - № 38(3). - P. 186-194.
97. Seiper A. Comparative neurotoxic effects of root canal filling materials on rat sciatic nerve / A. Seiper, O. Ucer, R. Onur, I. Etikan // J. Endod. - 1998. - № 9. - P. 592-594.
98. Shabahang S. In vitro antimicrobial efficacy of MTAD and sodium hypochlorite / S. Shabahang, M. Poursmail, M. Torabinejad // J. Endod. - 2003. - № 7. - P. 450-452.
99. Shabahang S. Effect of MTAD on *Enterococcus faecalis* contaminated root canal of extracted human teeth / S. Shabahang, M. Torabinejad // J. Endod. - 2003. - Vol. 29. - P. 576-579.
100. Schoop U. Bactericidal effect of different laser systems in the deep layers of dentin / U. Schoop, W. Kluger, A. Moritz [et al.] // Lasers Surg. Med. -2004. - Vol. 35 (2). - P. 111-116.
101. Schoop U. Innovative wavelengths in endodontic treatment/ U. Schoop, W. Kluger, S. Dervisbegovic, K. Goharkhay [et al.] // Lasers Surg. Med. - 2006. - Vol. 38 (6). - P. 624-630.
102. Shoji S. Расширение каналов с помощью лазера Er: YAG с применением облучающего наконечника конической формы / S. Shoji, H. Harm, H. Horiuchi // Эндодонтия Today. - 2001. - № 1. - P. 76-81.
103. Siqueira J.F. Jr. Endodontic infections: Concepts, paradigms, and perspectives / J.F. Siqueira Junior // Oral Surg. Oral Med. Oral Pathol. Oral Radiol Endod. - 2002. - Vol. 3, № 94. - P. 281-293.
104. Siqueira J.F. Jr. Endodontic infections: Concepts, paradigms, and perspectives / J.F. Siqueira Jr. // Oral Surg. Oral Med. Oral Pathol. Oral Radiol Endod. - 2002. - Vol. 3, № 94. - P. 281-293.
105. Siqueira Junior J.F. Strategies to treat infected root canals / J.F. Siqueira Junior // J. Calif. Dent. Assoc. - 2001. - Vol. 12, № 29. - P. 825-837.
106. Sundqvist G. Microbiological analysis of teeth with failed endodontic treatment and the outcome of conservative retreatment / G. Sundqvist, D. Figdor [et al.] // Oral Surg. - 1998. - Vol. 85. - P. 86-93.
107. Tay F.R. Ultrastructure of smear layer-covered intraradicular dentin after irrigation with BioPure MTAD / F.R. Tay, D.H. Pashley, R.J. Loushine [et al.] // J. Endod. - 2006. - № 3. - P. 218-221.
108. Yaltirik M. Orbital pain and headache secondary to overfilling of a root canal / M. Yaltirik, H. KocakBerberoglu, M. Koray [et al.] // J. Endod. - 2003. - Vol. 29 (II), № 771. - P. 2-48.
109. Zhang W. Evaluation of cytotoxicity of MTAD using the MTT-tetrazolium method / W. Zhang, M. Torabinejad, Y. Li // J. Endod. - 2003. - № 10. - P. 654-657.
2. Alejnikov A.S. Blizhajshie i otdaljonnye rezultaty povtornogo jendodonticheskogo lechenija zubov, ranee zaplombirovannyh rezorcin-formalinovoj i cinkoksid-jevgenolovoj pastami / A.S. Alejnikov, Ju.M. Maksimovskij, V.M. Grinin // Sb. nauchn. trudov «Zdorove i zdravoohranenie», M., Izd. MGMSU, 2006. - S. 14-15.
3. Alpatova V.G. Sovershenstvovanie metodov diagnostiki i jendodonticheskogo lechenija postojannyh zubov u podrostkov i lic molodogo vozrasta (kliniko-jeksperimental'noe issledovanie) : avtofef. dis. na soiskanie nauchnoj stepeni doktora med. nauk : spec. 14.01.22 «Stomatologija» / V.G. Alpatova. - Moskva, 2012. - 46 s.
4. Bazhanov N.N. Sostojanie i perspektivy profilaktiki i lechenija gnojnyh vospalitel'nyh zabolevanij cheljustno-licevoj oblasti / N.N. Bazhanov V.A. Kozlov, Ju.M. Maksimovskij, T.G. Robustova // Materialy 3-go s#ezda Stomatologicheskoy asociacii Rossii. - M., 1996. - S. 38-42.
5. Barer G.M. Obespechenie uspeha povtornogo jendodonticheskogo vmeshatel'stva / G.M. Barer, I.A. Ovchinnikova, V.A. Zav'jalova, V.G. Maslij // Klinicheskaja stomatologija. - 2003. - № 2. - S. 38-40.
6. Bondarenko N.N. Vrach-stomatolog i pacient - novye realii vzaimootnoshenij / N.N. Bondarenko // Klinicheskaja stomatologija. - 2005. - № 3 - S. 34-36.
7. Bondarenko N.N. Grazhdansko-pravovye aspekty deontologicheskoy otvetstvennosti vracha-stomatologa : avtofef. diss. na soiskanie nauchnoj stepeni kand. med. nauk : spec. 14.01.22 «Stomatologija» / N.N. Bondarenko. - M., 2001. - 25 s.
8. Borovskij E.V. Kliniko-rentgenologicheskaja ocenka jeffektivnosti lechenija zubov s oslozhnenijami kariesa / E.V. Borovskij, N.G. Hubutija // Klinich. stomatologija. - 2006. - № 2. - S. 6-9.
9. Borovskij E.V. Sostojanie jendodontii v cifrah i faktah / E.V. Borovskij // Klinicheskaja stomatologija. - 2003. - № 1. - S. 38-40.
10. Borovskij E.V. Problemy jendodonticheskogo lechenija / E.V. Borovskij // Klin. stomatologija. - 1997. - № 1. - S. 5-8.
11. Burgonskij V.G. Optimizacija jendodonticheskogo lechenija zubov s pomoshh'ju vnutrikanal'nogo jelektroforeza / V.G. Burgonskij // Sovremennaja stomatologija. - 2006. - № 2. - S. 44-46.
12. Butaeva N.T. Antisepticheskaja obrabotka kornevyh kanalov s primeneniem diodnogo lazera / N.T. Butaeva, I.M. Makeeva, A.Ju. Turkina // Stomatologija dlja vseh. - 2008. - № 2. - S. 60-63.
13. Butaeva N.T. Lechenie oslozhnenij kariesa s primeneniem lazernoj obrabotki kornevyh kanalov zubov) : avtofef. dis. na soiskanie nauchnoj stepeni kand. med. nauk : spec. 14.01.22 «Stomatologija» / N.T. Butaeva. - Moskva, 2009. - 20 s.
14. Veshheva Ju.G. Jekspertnyj analiz oshibok i oslozhnenij jendodonticheskogo lechenija (mediko-pravovye aspekty) : avtofef. dis. na soiskanie nauchnoj stepeni kand. med. nauk: spec.: 14.01.22 «Stomatologija» / Ju.G. Veshheva. - Moskva, 2005. - 23 s.
15. Vorob'eva O.V. Kliniko-laboratornoe obosnovanie metodov germetizacii ust'ev obturirovannyh kornevyh kanalov : avtofef. dis. na soiskanie nauchnoj stepeni kand. med. nauk : spec. 14.01.22 «Stomatologija» / O.V. Vorob'eva. - Moskva, 2001. - 21 s.
16. Golubchikov M.V. Stomatologichna dopomoga v Ukraïni / M.V. Golubchikov, O.V. Pavlenko. - Kiïv, 2013. - 88 s.
17. Goreva L.A. Postobturacionnaja bol' pri jendodonticheskom lechenii / L.A. Goreva, A.Zh. Petrikas // Stomatologija. - 2004. - T. 83, № 2. - S. 14-16.
18. Grigor'jan A.S. Jefferektivnost' podgotovki kornevyh kanalov k plombirovaniju s pomoshh'ju razlichnyh metodov ih obrabotki / A.S. Grigor'jan, Ju.M. Maksimovskij, S.S. Gadzhiev, A.D. Apokin // Klinicheskaja stomatologija. - 2004. - № 3. - S. 15-17.
19. Grigor'janc L.A. Optimizacija strukturnykh harakteristik stenki kornevogo kanala pri retrogradnom plombirovanii po dannym skanirujushhej jelektronnoj mikroskopii / L.A. Grigor'janc, A.S. Grigor'jan, N.V. Nasyrova // Stomatologija. - 2002. - № 5. - S. 15-18.
20. Gutkneht N. Lazer v jendodontii. Predposylki dlja uspešnogo lechenija / N. Gutkneht // Novoe v stomatologii. - 2001. - № 10 (100). - S. 19-25.
21. Gutman Dzh.L. Reshenie problem v jendodontii. Profilaktika, diagnostika i lechenie / Dzh.L. Gutman, T.S. Dumsha, P.Je. Lovdjel. - M.: MEDpress-inform, 2008. - 592 s.
22. Demina A.V. Pravovaja gramotnost' vrachej-stomatologov / A.V. Demina, A.G. Pashinjan, L.M. Lukinyh. - M.: Medicinskaja kniga, 2005. - 160 s.
23. Dmitrieva L.A. Terapevticheskaja stomatologija. Nacional'noe rukovodstvo / L.A. Dmitrieva, Ju.M. Maksimovskij. - M.: GEOTAR-Media, 2009. - 912 s.
24. Efanov O.I. Fizicheskie metody diagnostiki i lechenija v jendodontii / O.I. Efanov, A.P. Volkov // Klinicheskaja stomatologija. - 2005. - T. 35, № 3. - S. 22-25.
25. Zheleznyjak E.S. Anketirovanie pacientov kak vazhnoe napravlenie ocenki i uluchshenija kachestva medicinskogo obsluzhivaniya naselenija/ E.S. Zheleznyjak, N.G. Petrova [i dr.] // Problemy ocenki kachestva medicinskogo pomoshhi. - SPB, 1996. - S. 87-89.
26. Zhohova N.S. Oshibki i oslozhnenija jendodonticheskogo lechenija i puti ih ustraneniya : avtofef. diss. na soiskanie nauchnoj stepeni

References

1. Alejnikov A.S. Jefferektivnost' povtornogo jendodonticheskogo lechenija posle plombirovanija rezorcinformalinovoj ili cinkoksid-jevgenolovoj pastami : avtofef. dis. na soiskanie nauchnoj stepeni kand. med. nauk : spec. 14.01.22 «Stomatologija» / A.S. Alejnikov. - Moskva, 2007. - 20 s.

- kand. med. nauk : spec. 14.01.22 «Stomatologija» / N.S. Zhohova. - M., 2002. - 45 s.
27. Ibragimova R.S. Oshibki i oslozhenija v stomatologicheskoj praktike, vedushhie k nejrostomatologicheskim zabolevanijam / R.S. Ibragimova // Stomatologija. - 2005. - № 4. - S. 13-15.
 28. Ivanov D.S. Kliniko-jekspperimental'noe obosnovanie vybora preparatov dlja medikamentoznoj obrabotki kanalov zubov pri ispol'zovanii polimernyh kornevych plomb : avtoref. dis. na soiskanie nauchnoj stepeni kand. med. nauk : spec. 14.01.22 «Stomatologija» / D.S. Ivanov. - Moskva, 2008. - 20 s.
 29. Ivanova E.V. Vospalenie pul'py zuba. Terapevticheskaja stomatologija: nacional'noe rukovodstvo / Pod redakciej L.A. Dmitrievoj, Ju.M. Maksimovskogo / E.V. Ivanova. - M. : GEOTAR-Media, 2009. - S. 392-414.
 30. Koh Je.T. Klinicheskoe ispol'zovanie ProRut MTA / Je.T. Koh // DentArt. - 2001. - № 2. - S. 45-47.
 31. Krivosheev V.V. Kliniko-morfologicheskie osobennosti odontogennyh gnojno-vospalitel'nyh zabolevanij : avtoref. diss. na soiskanie nauchnoj stepeni kand. med. nauk : spec. 14.01.22 «Stomatologija» / V.V. Krivosheev. - Tver', 2006. - 20 s.
 32. Kulakov A.A. Organizacija sistemy «Jekspertiza kachestva stomatologicheskogo pomoshhi naseleniju Rossii» / A.A. Kulakov, V.T. Shestakov // FGU «CNIIS i ChLH». - M., 2008. - 519 s.
 33. Konflikty v stomatologicheskoj praktike: podhody k ih resheniju i profilaktike: Posobie dlja vrachej / [L.I. Larencova, V.I. Poluev, E.S. Tuček i dr.]. - M. : Medicinskaja kniga, 2005. - 92 s.
 34. Loganovskaja E.N. Oslozhenija, svjazannye s plombirovaniem kornevych kanalov zubov / E.N. Loganovskaja, T.K. Besharova [i dr.] // Sovremennaja stomatologija i cheljustno-licevaja hirurgija. - Kiev, 1998. - C. 170-171.
 35. Lukinyh L.M. Negativnye faktory primenenija novyh tehnologij dlja plombirovanija kornevych kanalov zubov / L.M. Lukinyh, L.M. Poleshuk, Ju.N. Livshic // Trudy VI s#ezda Stomatologicheskogo Asociacij Rossii. - M., 2000. - C. 143.
 36. Makeeva I.M. Vyvedenie produktov mehanicheskoj i medikamentoznoj obrabotki kanala za apikal'noe otverstie pri ispol'zovanii razlichnyh jendodonticheskijh instrumentov / I.M. Makeeva, A.Ju. Turkina // Stomatologija. - 2005. - T. 84, № 5. - S. 21 - 23.
 37. Maksimovskij Ju.M. Osnovnye napravlenija profilaktiki i lechenija hronicheskogo vospaljenja v oblasti periodonta / Ju.M. Maksimovskij, A.B. Mitronin // Rossijskij stomatologicheskij zhurnal. - 2004. - № 1. - C. 6-18.
 38. Maksimovskij Ju.M. Sovremennij vzgljad na ocenku kachestva i rezul'tativnost' lechenija hronicheskogo periodontita / Ju.M. Maksimovskij, V.M. Grinin // JendodontijaToday. - 2004. - № 1-2. - S. 16-20.
 39. Maksimovskij Ju.M. Uroven' obturacii kornevogo kanala – kriterij kachestva jendodonticheskogo lechenija? / Ju.M. Maksimovskij, V.M. Grinin // JendodontijaToday. - 2007. - № 2. - S. 48 - 52.
 40. Mal'k Ju. Sovremennaja jendodontija : uspehi i problemy / Ju. Mal'k // DentArt. - 2005. - № 4. - S. 19-25.
 41. Mamedova L.A. Iskusstvo jendodontii / L.A. Mamedova. - M., 2005. - 120 s.
 42. Mauns R.Je. Predotvrashhenie hirurgicheskogo vmeshatel'stva i vozmozhnosti nehirurgicheskogo povtornogo lechenija: klinicheskij sluchaj / R.Je. Mauns // JendodontijaToday. - 2002. - T. 2, № 3-4. - S. 33 - 34.
 43. Melehov S.V. Lechenie pul'pity mnogokornevych zubov amputacionnym metodom s primeneniem preparata Pulpotec / S.V. Melehov, O.V. Kapirulina // Stomatologija segodnja. - 2004. - № 1. - S. 29.
 44. Mitronin A.B. Ocenka germetichnosti kornevych plomb i ih klinicheskij jeffektivnosti / A.B. Mitronin, J.I.C. Nehorosheva // JendodontijaToday. - 2004. - № 1-2. - S. 36-41.
 45. Muravjannikova Zh.G. Osnovy stomatologicheskogo fizioterapii / Zh.G. Muravjannikova. - Rostov-na-Donu : Feniks, 2003. - 320 s.
 46. Pashinjan A.G. Kompleksnoe klinicheskoe, jekspertnoe, mediko-pravovoe issledovanie professional'nyh oshibok i neblagoprijatnyh ishodov pri okazanii dermatovenerologicheskogo pomoshhi : avtoreferat dis. na soiskanie nauchnoj stepeni doktora med. nauk : spec. 14.01.22 «Stomatologija» / A.G. Pashinjan. - M., 2005. - 47 s.
 47. Pashinjan G.A. Pravovaja gramotnost' vrachej stomatologov / G.A. Pashinjan. — M., 2004. — 232 s.
 48. Pashinjan G.A. Sudebno-medicinskaja jekspertiza po grazhdanskim iskam pacientov na nekachestvennoe okazanie stomatologicheskogo pomoshhi / G.A. Pashinjan, E.V. Beljaeva, V.V. Zajcev [i dr.] // Sud. med. jekspertiza. - 2000. - № 6. - S. 8-13.
 49. Pashinjan G.A. Uroven' pravovoj gramotnosti vrachej-stomatologov v novyh social'no-jekonomicheskijh uslovijah / G.A. Pashinjan, N.N. Bondarenko // Stomatologija na poroge tret'ego tysjacheletija». Sb. tezisov. — M. : Avizdat, 2001. — S. 90-92.
 50. Petrikas A.Zh. Jependidologicheskie dannye po izucheniju jendodonticheskijh porazhenij zubov / A.Zh. Petrikas, E.L. Zaharova, Ju.N. Obrazcova // JendodontijaToday. - 2002. - T. 2, № 3-4. - S. 35-37.
 51. Pilipenko A.S. Stan stomatologichnoj dopomogi v Poltav'skij oblasti / A.S. Pilipenko // Innovacijni tehnologii – u stomatologichnu praktiku. Materiali III (H) z'jazdu Asociacij stomatologiv Ukraini. – Poltava : Divosvit, 2008. – S. 59-61.
 52. Pimenov A. B. Kliniko-laboratornoe obosnovanie novogo podhoda k medikamentoznoj obrabotke kornevych kanalov : avtoref. dis. na soiskanie nauchnoj stepeni kand. med. nauk : spec. 14.01.22 «Stomatologija» / A. B. Pimenov. - M., 2003. - 22 s.
 53. Prohonzukov A. A. Vozmozhnosti i perspektivy primenenija stomatologicheskogo apparata "OPTODAN" dlja magnitolazernoj terapii stomatologicheskijh zabolevanij / A. A. Prohonzukov, N. A. Zhizhina, M. M. Pozharickaja [i dr.] // Stomatologija. - 2006. - № 2. - C. 68-72.
 54. Prohonzukov A. A. Kompleks lazernoj tehniky novyh pokolenij i avtorskijh patentovannyh metodik dlja lechenija stomatologicheskijh zabolevanij / A. A. Prohonzukov // Stomatologija dlja vseh. - 2003. - № 1. - C. 10-12.
 55. Rehachev V.M. Oshibki v diagnostike pri perelechivanii kanalov zubov, privodjashhie k pretenzijam na kachestvo lechenija / V.M. Rehachev, O.A. Byhovskaja, L.G. Matveeva // JendodontijaToday. - 2002. - № 3-4. - S. 57-58.
 56. Risovannyj S.I. Primenenie uglekislotoj lazernoj dlja raboty na mjagkijh tkanjah / S.I. Risovannyj, O.N. Risovannaja // DentalMarket. - 2002. - № 2. - S. 22-24.
 57. Robustova T.G. Sovremennaja klinika, diagnostika i lechenie odontogennyh vospalitel'nyh zabolevanij / T.G. Robustova // Rossijskij stomatologicheskij zhurnal. - 2003. - № 4. - S. 11-16.
 58. Ruckij N.F. Postplombirovnoe povrezhdenija nizhnego al'veoljarnogo nerva / N.F. Ruckij // Vestnik Smolenskoj medicinskoj akademii. Stomatologicheskij vypusk / Pod red. A.S. Zabelina. - 2003. - № 3. - S. 97-98.
 59. Sergeev V.V. Professional'nye oshibki medicinskih rabotnikov: problemy pravovogo obosnovanija / V.V. Sergeev // Medicinskoe pravo. — 2004. — № 4 (8). — S. 45-50.
 60. Sergeev Ju.D. Osnovy medicinskogo prava Rossii / Ju.D. Sergeev, A.A. Mohov. - M. : JuOO Moskovskoe informacionnoe agentstvo, 2007. - 270 s.
 61. Sirak S.V. Kliniko-anatomicheskoe obosnovanie lechenija i profilaktiki travm nizhneal'veoljarnogo nerva, vyzvannyh vyvedeniem plombirovochnogo materiala v nizhnecheljustnoj kanal : avtoref. dis. na soiskanie nauchnoj stepeni doktora med. nauk : spec. 14.01.22 «Stomatologija» / S.V. Sirak. - M., 2006. - 47 s.
 62. Stepanjan Z. A. Lechenie pul'pity v mnogokornevych zubah amputacionnym i smeshannym metodami s primeneniem gal'vanoforeza gidrooksi medi-kal'cija : avtoref. dis. na soiskanie nauchnoj stepeni kand. med. nauk : spec. 14.01.22 «Stomatologija» / Z. A. Stepanjan. - Tver', 2006. - 20 s.
 63. Sjul'tan P. Neobhodimost' i vozmozhnost' perelechivanja kornevych kanalov / P. Sjul'tan, L.M. Benamu, K.B. Bensusan // Klin. stomatologija. - 1998. - № 4. - C. 26-29.
 64. Tairov V.V. Kliniko-jekspperimental'noe obosnovanie primenenija sovremennyh stomatologicheskijh preparatov pri lechenii pul'pity metodom vital'noj amputacii : avtoref. dis. na soiskanie nauchnoj stepeni kand. med. nauk : spec. 14.01.22 «Stomatologija» / V.V. Tairov. - Krasnodar, 2009. - 20 s.
 65. Tamazov M.V. Obosnovanie taktiki lechenija bol'nyh s osloznenijami, svjazannymi s vyvedeniem plombirovochnykh materialov v nizhnecheljustnoj kanal : avtoref. dis. na soiskanie nauchnoj stepeni kand. med. nauk : spec. 14.01.22 «Stomatologija» / M.V. Tamazov. — M., 2003. - 17 s.
 66. Torabinedzhad M. Klinicheskoe primenenie Mineral Trioksid Agregata (MTA) / M. Torabinedzhad // DentArt. - 2001. - № 2. - C.41-44.
 67. Filatov V.B. K voprosu o model'noj razrabotke normativno-pravovyh aktov v sisteme zdorovoohranenija / V.B. Filatov, R.V. Korotkih, L.C. Mel'nikova, I.A. Petrova // Problemy social'noj gigijeny, zdorovoohranenija i istorii mediciny. - 2003. - № 3. - S. 4-6.
 68. Harchenko S.V. Mediko-pravovoj analiz oshibok i osloznenij v praktike hirurgicheskogo stomatologii : avtoref. diss. na soiskanie nauchnoj stepeni kand. med. nauk : spec. 14.01.22 «Stomatologija» / S.V. Harchenko. - M., 2005. - 21 s.
 69. Carev V.N. Antimikrobnaja terapija v stomatologii: Rukovodstvo dlja vrachej / V.N. Carev, R.V. Ushakov. - M. : MIA, 2004. - 144 s.
 70. Shargorodskij A.G. Profilaktika vospalitel'nyh zabolevanij lica i shei i ih osloznenij v stomatologicheskijh poliklinikah / A.G. Shargorodskij // M-ly 7 Vseross. s#ezda stomatologov i 7-j Vseross. nauchno-prakt. konf. - M., 2001. - S. 126-128.
 71. Jalovij L.M. Optimizacija jeffektivnosti ta kontrolju obrobki i plombuvannja korenevijh kanaliv : avtoref. dis. na zdobuttja naukovogo stupenja kand. med. nauk : spec. 14.01.22 «Stomatologija» / L.M. Jalovij. — Kiiv, 2002. — 17 s.
 72. Janushevich O.O. Sovremennye metody fizioterapii zabolevanij paradonta / O.O. Janushevich, A.V. Mitronin, N.G. Dmitrieva, M.S. Getto // Stomatolog. - 2007. - № 5 - S. 21-25.
 73. AzamKhan M. Dejstvie lazernoj obrabotki na kornevoj kanal zubov cheloveka / M. AzamKhan, M. FazlurRahmanKhan, M. WahiduzzamanKhanetal // Majestro stomatologii. - 2000. - № 2. — S. 79-84.

74. Beltz R.E. Quantitative analysis of the solubilizing action of MTAD, sodium hypochlorite, and EDTA on bovine pulp and dentin / R.E. Beltz, M. Torabinejad, M. Poursmail // *J. Endod.* - 2003. - Vol. 29. - P. 334-337.
75. Berkiten M. Comparative evaluation of antibacterial effects of Nd: YAG laser irradiation in root canals and dentinal tubules / M. Berkiten, R. Berkiten, I. Okar // *J. Endod.* - 2000. - Vol. 26(5). - P. 268-270.
76. Berkiten M. In vitro study of the penetration of Streptococcus sanguis and Prevotella intermedia strains into human dentinal tubules / M. Berkiten, I. Okar, R. Berkiten // *J. Endod.* - 2000. - Vol. 26, № 4. - P. 236-239.
77. Blanas N. Injury to the inferior alveolar nerve due to thermoplastic gutta-percha / N. Blanas, F. Kienle, G.K. Sandor // *J. Oral Maxillofac. Surg.* - 2002. - Vol. 60, № 5. - P. 561-574.
78. Denby R. Management of endodontic failures / R. Denby, R.M. Block, C. Hill // *Oral Surg.* - 1988. - Vol. 66. - P. 711-721.
79. Economides N. Comparative study of the sealing ability of a polydimethylsiloxane-based root canal sealer / N. Economides, V. Panagiotis, I. Kolokouris [et al.] // *Braz. Dent. J.* - 2005. - № 2. - P. 145-148.
80. Figdor D. Apical periodontitis: a very prevalent problem / D. Figdor // *Oral Surg. Oral Pathol. Oral Endod.* - 2002. - Vol. 94(6). - P. 651-652.
81. Frentzen M. Erb YAG laser scaling of diseased root surfaces / M. Frentzen, A. Braun, D. Aniol // *J. Periodontol.* - 2002 - Vol. 73 (5). - P. 524-530.
82. Frisk F. A 24-year follow-up of filled teeth and periapical health amongst middle aged and elderly women in Goteborg, Sweden / F. Frisk, M. Hakeberg // *Int. endod. J.* - 2005. - Vol. 38(4). - P. 246-254.
83. Gutknecht N. Bactericidal effect of a 980-nm diode laser in the root canal wall dentin of bovine teeth / N. Gutknecht, R. Franzen, M. Schippers, F. Lampert // *Clin. Laser Med. Surg.* - 2004. - Vol. 22, № 1. - P. 9-13.
84. Gutmann J.L. Problem solving in Endodontics. -5-deed / J.L. Gutmann, T.C. Dumshaetal. - Mosby-YearBook, 2006. - 565p.
85. Horsted-Bindslev P. Direct capping of human pulps with a dentin bonding system or with calcium hydroxide cement / P. Horsted-Bindslev, V. Vilkinis // *Oral Surg. Oral Med. Oral Pathol. Oral Radiol. Endod.* - 2003. - № 96 (5). - P. 591-600.
86. Ingle J.I. Endodontics. Fifth edition / J.I. Ingle. - McGraw-Hill, 2002. - 963 p.
87. Karezoudis N.P. A method of adapting guttapercha master cones for obturation of open apex cases using heat / N.P. Karezoudis, D. Valavanis [et al.] // *Int. Endod. J.* - 1999. - Vol. 32. № 1. - P. 53-60.
88. Kirkevang L.L. Longitudinal study of periapical and endodontic status in a Danish population / L.L. Kirkevang, M. Vaeth, P. Horsted-Bindslev, A. Wenzel // *Int. Endod J.* - 2006. - Vol. 39 (2). - P. 100-107.
89. Kubilius R. Traumatic damage to the inferior alveolar nerve sustained in course of dental implantation. Possibility of prevention / R. Kubilius, G. Sabalys, G. Juodzbalys, V. Gedrimas // *Stomatologija, Baltic Dent, and Maxillofac. J.* - 2004. - Vol. 6, №4. - P. 27-29.
90. Lima K.C. Susceptibilities of Enterococcus faecalis biofilms to some antimicrobial medications / K.C. Lima, L.R. Fava, J.F. Siquera // *J. Endod.* 2001. - Vol. 27. - P. 616-619.
91. Loist C. Boli posle jendodonticheskogo lechenija. Klinicheskoe naljudenie / C. Loist, T. Scharamm // *Kvintessencija.* - 1997. - Spec.vypusk. - S. 3-7.
92. Lottanti S. Effects of ethylenediaminetetraacetic, etidronic and peracetic acid irrigation on human root dentine and the smear layer / S. Lottanti, H. Gautschi, B. Sener, M. Zehnder // *Int. Endod. J.* - 2009. - Vol. 42 (4). - P. 335-343.
93. Machnick T.I.C. Effect of MTAD on the bond strength to enamel and dentin / T.I.C. Machnick, M. Torabinejad, C.A. Munoz, S. Shabahang // *J. Endod.* - 2003. - № 12. - P. 818-821.
94. Marmasse A. Restarting treatment in endodontics / A. Marmasse // *L'information Dentaire.* - 1996. - № 44. - P. 353-355.
95. Mazinis E. Detection of a residual foreign body during root canal treatment / E. Mazinis, T. Lambrianidis, J. Margelos // *J. Endod.* - 2005. - P. 31-38.
96. Olsson H. Dental pulp capping: effect of Endogain Gel on experimentally exposed human pulps / H. Olsson, J.R. Davies, K.E. Holst // *Int. Endod. J.* 2005. - № 38(3). - P. 186-194.
97. Seiper A. Comparative neurotoxic effects of root canal filling materials on rat sciatic nerve / A. Seiper, O. Ucer, R. Onur, I. Etikan // *J. Endod.* - 1998. - № 9. - P. 592-594.
98. Shabahang S. In vitro antimicrobial efficacy of MTAD and sodium hypochlorite / S. Shabahang, M. Poursmail, M. Torabinejad // *J. Endod.* - 2003. - № 7. - P. 450-452.
99. Shabahang S. Effect of MTAD on Enterococcus faecalis contaminated root canal of extracted human teeth / S. Shabahang, M. Torabinejad // *J. Endod.* - 2003. - Vol. 29. - P. 576-579.
100. Schoop U. Bactericidal effect of different laser systems in the deep layers of dentin / U. Schoop, W. Kluger, A. Moritz [et al.] // *Lasers Surg. Med.* - 2004. - Vol. 35 (2). - P. 111-116.
101. Schoop U. Innovative wavelengths in endodontic treatment/ U. Schoop, W. Kluger, S. Dervisbegovic, K. Goharkhay [et al.] // *Lasers Surg. Med.* - 2006. - Vol. 38 (6). - P. 624-630.
102. Shoji S. Rasshirenie kanalov s pomoshh'ju lazera Er. YAG s primeneniem obluchajushhego nakonechnika konicheskoy formy / S. Shoji, H. Harm, H. Horiuchi / *Jendodontija Today.* - 2001. - №1. - P. 76-81.
103. Siqueira J.F. Jr. Endodontic infections: Concepts, paradigms, and perspectives / J.F. Siqueira Junior // *Oral Surg. Oral Med. Oral Pathol. Oral Radiol. Endod.* - 2002. - Vol. 3, № 94. - P. 281-293.
104. Siqueira J.F. Jr. Endodontic infections: Concepts, paradigms, and perspectives / J.F. Siqueira Jr. // *Oral Surg. Oral Med. Oral Pathol. Oral Radiol. Endod.* - 2002. - Vol. 3, № 94. - P. 281-293.
105. Siqueira Junior J.F. Strategies to treat infected root canals / J.F. Siqueira Junior // *J. Calif. Dent. Assoc.* - 2001. - Vol. 12, № 29. - P. 825-837.
106. Sundqvist G. Microbiological analysis of teeth with failed endodontic treatment and the outcome of conservative retreatment / G. Sundqvist, D. Figdor et al.] // *Oral Surg.* - 1998. - Vol. 85. - P. 86-93.
107. Tay F.R. Ultrastructure of smear layer-covered intraradicular dentin after irrigation with BioPure MTAD / F.R. Tay, D.H. Pashley, R.J. Loushine [et al.] // *J. Endod.* - 2006. - № 3. - P. 218-221.
108. Yaltirik M. Orbital pain and headache secondary to overfilling of a root canal / M. Yaltirik, H. KocakBerberoglu, M. Koray [et al.] // *J. Endod.* - 2003. - Vol. 29 (II), № 771. - P. 2-48.
109. Zhang W. Evaluation of cytotoxicity of MTAD using the MTT-tetrazolium method / W. Zhang, M. Torabinejad, Y. Li // *J. Endod.* - 2003. - № 10. - P. 654-657.

Реферат

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ ЭНДОДОНТИЧЕСКОГО ЛЕЧЕНИЯ ПУЛЬПИТА У НАСЕЛЕНИЯ УКРАИНЫ
Кононова О.В.

Ключевые слова: пульпит, эндодонтическое лечение, проблемы эндодонтического лечения пульпита.

Несмотря на значительные успехи эндодонтии, проблема лечения пульпита является актуальной для Украины. Отмечена значительная распространенность пульпита среди населения Украины, которая достигает 40-50%. Однако эффективность эндодонтического лечения не всегда предупреждает возникновение осложнений: периодонтитов и других воспалительных поражений челюстно-лицевой области. Неудовлетворительное качество пломбирования корневых каналов однокорневых зубов составляет 61,3-76,1%, а многокорневых – 96,1%. Наряду со значительной распространенностью пульпита и периодонтита отмечается и высокий процент осложнений после их эндодонтического лечения – от 30 до 74%. Наличие значительного количества жалоб пациентов на качество стоматологической помощи, и в частности, эндодонтического лечения, вызывает повышенное внимание исследователей к данной проблеме. Это вызывает увеличение количества исследований, посвященных вопросам гражданско-правовой ответственности медицинских работников. Потому привлекает внимание определение возможных причин возникновения осложнений эндодонтического лечения с целью их предотвращения и определения путей повышения качества эндодонтического лечения. Актуальными проблемами эндодонтического лечения пульпита являются определенные трудности эндодонтической обработки корневых каналов, даже при наличии полноценного оборудования и инструментов; полноценная медикаментозная и инструментальная обработка корневого канала; полноценная obturация

корневого канала; выбор медикаментозных препаратов для обработки корневых каналов при лечении пульпита; неоправданно редко применяются физиотерапевтические методы лечения. Таким образом, на основании анализа современной ситуации эндодонтического лечения пульпита можно выделить следующие нерешенные проблемы: значительная распространенность пульпита (42,5% и выше) и значительная нуждаемость в его эндодонтическом лечении – достигает 78%; сложность эндодонтического лечения; низкая эффективность эндодонтического лечения пульпита; значительное количество осложнений после эндодонтического лечения – от 30 до 74%; значительное возрастание количества жалоб пациентов по поводу некачественного эндодонтического лечения; недостаточная эндодонтическая обработка корневых каналов; недостаточная медикаментозная обработка корневых каналов; недостаточное использование физиотерапевтических методов обработки корневых каналов; недостаточно качественная obturation корневых каналов; недостаточная эффективность повторного эндодонтического лечения.

Summary

CURRENT STATUS OF ENDODONTIC TREATMENT IN POPULATION OF UKRAINE

Kononova O.V.

Key words: pulpitis, endodontic treatment, problems of endodontic treatment of pulpitis.

Despite of significant advances in endodontics, the problem of endodontic treatment is urgent in Ukraine. There is a significant prevalence of pulpitis among the population of Ukraine, which reaches 40-50%. However, the efficiency of endodontic treatment does not always prevent the development of complications: apical periodontitis and other inflammatory affections of the maxillofacial region. Poor quality of root canal obturation in single rooted teeth makes up 61,3 – 76,1%, and in multirouted teeth – 96.1%. Along with a significant prevalence of pulpitis and apical periodontitis there are large amount of complications following endodontic treatment, 30 to 74%. Significant rate of patients' complaints on the quality of dental care, and in particular, the endodontic treatment, requires much attention of researchers and dental health care providers. Therefore key issues are to identify possible causes of endodontic treatment complications in order to prevent them and to improve the quality of endodontic treatment. Urgent problems of endodontic treatment are closely associated with difficulties of root canal debridement, even when applying the state-of-art equipment and tools; full medical and debridement of root canal, root canal obturation, the choice of drugs for the medical debridement of root canals, unjustifiably seldom used methods of therapeutic treatments. Having analyzing the current situation regarding endodontic treatment of pulpitis we obtained the following issues: significant prevalence of pulpitis (42.5% and above) and urgent needs in its endodontic treatment up to 78%; the complexity of the endodontic treatment in pulpitis; low efficiency of endodontic treatment; increased rate of endodontic treatment complications, from 30 to 74%; increased number in patients' complaints of the poor quality of endodontic treatment. Poor endodontic treatment of root canals; Insufficient medication of root canals. Insufficient use of physiotherapy techniques for root canal treatment. Insufficient quality of root canal obturation. Low efficiency of endodontic failures retreatment.

УДК 616.12-089-061:616.127.

Лоскутов О.А.

ОПАСНОСТИ И ОСЛОЖНЕНИЯ ПРИ ПРОВЕДЕНИИ ГЕМОТРАНСФУЗИЙ

ГУ «Институт сердца МЗ Украины», г. Киев

НМАПО имени П.Л. Шупика, г. Киев

В настоящее время гемотрансфузионная терапия широко используется при проведении различных оперативных вмешательствах и является неотъемлемой частью многих критических состояний. Однако инфузия компонентов крови может сопровождаться целым рядом специфических осложнений. Поэтому целью данной работы было обобщение данных научной литературы, посвященных осложнениям и возможным рискам, которые могут возникать при проведении гемотрансфузионной терапии. Основываясь на результате анализа научных исследований отечественных и зарубежных авторов, в статье освещены опасности, непосредственно связанные с переливанием компонентов донорской крови.

Ключевые слова: гемотрансфузионная терапия, опасности переливания компонентов крови, риски и осложнения гемотрансфузий.

Работа выполнена в соответствии с основными направлениями научной-исследовательской работы кафедры анестезиологии и интенсивной терапии НМАПО имени П.Л. Шупика «Изучение основных клинико-физиологических нарушений у больных, находящихся в критических состояниях, обусловленных травмой, инфекцией и интоксикацией, с разработкой оптимальных технологий интенсивной терапии и анестезиологического обеспечения», № гос. регистрации 0108U000170.

Степень адекватности кровообращения определяется, в первую очередь тем, насколько полноценно осуществляется удовлетворение

кислородных потребностей клеточных систем организма. В этом отношении, оценка анемии, как клинического состояния, требует исследо-